

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**  
*Головне територіальне управління юстиції у Тернопільській області*

**Методичний посібник**  
**Про права та обов'язки дітей і батьків**

**МОРАЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ – ОБЛИЧЧЯ БАТЬКІВ**

*Методичний посібник розрахований на працівників органів юстиції, органів виконавчої влади, виконавчих органів місцевого самоврядування, працівників шкіль, що займаються виховною роботою, батьків, що займаються правою освітою та вихованням дітей. Методичний посібник розрахований для використання в профілактичній та інформаційній роботі з батьками та дітьми.*

**ЗМІСТ**

1. Законодавство України про права дітей
2. Міжнародне право про права дитини
3. Причини дитячої злочинності
4. Профілактика правопорушень серед дітей
5. Цивільна відповідальність неповнолітніх
6. Адміністративна відповідальність дітей
7. Кримінальна відповідальність дітей
8. Права та обов'язки батьків

**ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ПРАВА ДІТЕЙ**

Кожен з нас, і дорослий і малий, є повноправним членом суспільства, його невід'ємною частиною, вільним і рівним у своїй гідності та правах.

Першим кроком для повної реалізації себе як повноцінного громадянина є ознайомлення з основними правами та обов'язками.

Адже, щоб запобігти порушенню своїх прав, а в разі порушення – захистити, то потрібно їх знати.

Для забезпечення дітям можливості визначити себе як особистість і реалізувати свої можливості в безпечних і сприятливих умовах, в середовищі сім'ї або опікунів, для підготовки їх до життя у вільному суспільстві та захисту дітей створено ряд документів на державному та міжнародному рівні.

Насамперед, почнемо з того, що в Україні Конституцією 1996 року офіційно закріплено право кожної людини на життя (**ст. 27**). В діючому законодавстві України регулюються такі аспекти цього права: по-перше, заборона здійснення медичними працівниками етаназії – навмисного прискорення смерті або умиртвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань; по-друге, наявність кримінальної відповідальності за позбавлення життя, зараження вірусом імунодефіциту людини та за інші злочини проти життя людини.

Частина 2 **статті 28** Конституції України закріпила положення про недопустимість катування, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання.

Згідно з частиною 3 **статті 28** Конституції України жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. Тобто забороняється проведення науково-дослідного експерименту на хворих, ув'язнених або військовополонених, а також терапевтичного експерименту на людях, захворювання яких не має безпосереднього зв'язку з метою дослідження.

Значну кількість особистих прав людини охоплює поняття “недоторканість особи”, яке розглядається, з одного боку, як право на свободу та особисту недоторканість (**ст. 29**), а з другого, як право на охорону особистого та сімейного життя (**ст. 32**).

**Право на свободу** включає такі аспекти, як гарантії від незаконного арешту та затримання, свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право залишати Україну та повертатись в Україну.

**Недоторканість особистого життя** означає, що ніхто без згоди громадянина не має права втручатися в його особисте життя, обмежувати його подружні, родинні, інтимні та інші прояви індивідуальної активності.

Серед норм законодавства України, що стосуються охорони особистого життя, слід окремо виділити такі.

**Недопустимість збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації** про особу без її згоди, право громадян знайомитися із відомостями про себе. Тобто забороняється збирання відомостей про особу, якщо немає її попереднього погодження. Ви маєте право:

- знати під час збору інформації, які відомості про Вас, з якою метою, як, ким, з якою ціллю використовуються;

- заперечувати достовірність, повноту, доречність інформації.

Не припускається без згоди батьків або осіб, що їх замінюють, розповсюдження інформації про неповнолітніх, які здійснили злочин, про злочини щодо неповнолітніх, а також про самогубство неповнолітніх, якщо така інформація дає можливість ідентифікувати (розпізнати) особистість.

**Право на збереження лікарської таємниці (ст. 31)**, за яким медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості.

**Недоторканість житла (ст. 30)**. Це означає, що ніхто не має права знаходитися у чужому житлі проти волі його мешканців.

**Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31)**.

Конституція закріплює свободу думки і слова, світогляду і віросповідання (ст. 34).

**Свобода слова** – це вільне вираження поглядів та переконань.

**Свобода думки** передбачає відсутність державної ідеології, нав'язаної громадянину як юридичний обов'язок.

Щодо питання **свободи віросповідання**, то законодавством України встановлено, що батьки мають право за взаємною згодою подружжя виховувати своїх дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії. Також закріплено право навчатися релігійного віровчення та здобувати релігійну освіту. Зазначимо, що церква та релігійні організації відокремлені від держави, а школа від церкви.

Частина 1 ст. 52 Конституції України передбачає **рівність дітей** у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Правовий статус дитини, окрім Конституції України, визначають ряд законів і підзаконних нормативних актів, які забезпечують розвиток дітей, встановлення гарантій і пільг для “маленьких громадян” нашої держави.

В Законі України “Про громадянство України” від 18.01.2001 року зазначено, що “дитина – особа віком до 18 років”.

В цивільному та сімейному законодавстві України поняття особи, що не досягла 18 років визначається поняттями **“малолітньої”** та **“неповнолітньої”**.

Відповідно до Цивільного кодексу України малолітньою є особа, яка не досягла 14 років та наділена частковою дієздатністю. **Малолітні мають право:**

- самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;

- здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

Неповнолітньою є фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та наділена неповною дієздатністю.

**Неповнолітні особи** крім правочинів, що можуть вчиняти малолітні особи, **мають право:**

- самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами;
- самостійно розпоряджатися майном, яке вони придбали на свій заробіток, стипендію чи дохід, за винятком нерухомих речей і транспортних засобів;
- з 16 років вправі влаштуватись на роботу;
- самостійно здійснювати права автора творів науки, літератури, мистецтва, права на об'єкти промислової власності чи власності на інші результати своєї творчої діяльності, що охороняються законом;
- бути учасниками та засновниками юридичних осіб;
- за нотаріально посвідченою згодою батьків здійснюють угоди стосовно транспортних засобів або нерухомого майна, яке їм належить;
- за згодою батьків розпоряджатися коштами, що внесли інші особи на їхнє ім'я в банківські установи.

Закон України “Про охорону дитинства”, прийнятий Верховною Радою України 26.04.2001 року на виконання Конвенції про права дитини, завданням якого є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав і законних інтересів дитини в Україні, забезпечує кожній дитині право:

- **на житло** – діти-члени сім'ї наймача чи власника житлового приміщення – мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником чи наймачем;
- **на майно** – кожна дитина в тому числі і усиновлена, має право на одержання в установленому законом порядку у спадщину майна і коштів батьків чи одного з них, у випадках їхньої смерті або визнання їх за рішенням суду померлими, незалежно від місця проживання; дитина, батьків якої позбавлено батьківських прав, не втрачає права на наслідування їхнього майна у випадку визнання батьків або одного з них рішенням суду безвісті відсутніми, дитина має право на утримання за рахунок їх коштів і майна.

Батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органу опіки і піклування укладати угоди, що зачіпають майнові та житлові права дітей та належать нотаріальному посвідченню чи спеціальній реєстрації.

Окрім вищезгаданих, дитина має й інші, передбачені Сімейним кодексом України, Законом України “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, Законом України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми”, Законом України “Про освіту” права. А саме:

- бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також з питань сім'ї;
- власності на майно, придбане батьками або одним з них для забезпечення розвитку, навчання та виховання (одяг, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання);
- висловити свою думку щодо способу управління її майном та на відшкодування матеріальних збитків за шкоду, завдану її майну;
- з 14 років брати участь у розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання, а також і на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними;
- з 16 років змінити своє прізвище та ім'я у порядку, встановленому законом;
- з 14 років вільно самостійно пересуватися по території України і вибирати місце перебування;
- з 16 років вільно самостійно виїжджати за межі України;
- з 6 до 18 років об'єднуватись у дитячі громадські організації;
- з 14 до 35 років об'єднуватись у молодіжні організації;
- противитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї;

- звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а з 14 років – безпосередньо до суду.

## **МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРО ПРАВА ДИТИНИ**

Усі ми повинні створити світ, сприятливий для дітей, світ у якому кожна дитина почуватиметься захищеною, де її думка буде поважатися, де немає місця насильству, світ, який би дав змогу виховати здорове, щасливе, досконале покоління.

Оскільки сьогоднішні діти – завтрашні громадяни, то їх захист і розвиток є передумовою майбутнього розвитку людства.

І тому підвищення добробуту, рівня забезпеченості, виховання та забезпечення усього найкращого дітям стало головною метою багатьох держав.

Людство поступово втілює свої прагнення.

20 листопада 1959 року Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було проголошено Декларацію прав дитини, 30 вересня 1990 року – Всесвітню Декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, 10 травня 2002 року – Декларацію та План дій "Світ, придатний для життя дітей.

5 жовтня 2000 року Верховною Радою України ратифіковано Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182.

Базовим документом, спрямованим на захист дітей є Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1989 році та ратифікована Україною 27.02.1991 року. Держави-сторони взяли на себе обов'язок поважати і забезпечувати всі права дитини, передбачені Конвенцією. Конвенція визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку.

Пропонуємо Вам основні положення Конвенції ООН про захист прав дітей, переказані дітьми з деякими коментарями.

Ст. 1. До 18 років Я – дитина.

Ст. 2. Я маю право незалежно від того, якого кольору моя шкіра, хлопчик я чи дівчинка, скільки мені років, якої я нації, якою мовою розмовляю, в якого Бога вірю, багатий я чи бідний, здоровий чи хворий, які у мене батьки та ні від чого іншого. Ніхто не має права позбавити мене всіх прав чи покарати мене за те, що думаю, роблю я чи мої батьки.

Ст. 3. Держава в усьому, що мене стосується, повинна виходити з моїх найкращих інтересів.

Ст. 6. Я маю невід'ємне право на життя.

Ст. 7. Я маю право мати ім'я, знати своїх батьків та свою країну.

Ст. 8. Держава повинна поважати моє право на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки.

Ст. 9. Ніхто не може розлучити мене з моїми батьками без мого бажання. Я маю право бачити своїх батьків, коли мені цього захочеться.

Ст. 10. Якщо мої батьки живуть у різних державах, я маю право регулярно підтримувати з ними стосунки.

Ст. 11. Держава веде боротьбу з незаконним переміщенням і поверненням дітей із-за кордону.

Ст. 12. Я можу вільно говорити, що думаю, навіть в присутності дорослих.

Ст. 13. Я маю право вільно виявляти себе, якщо це не торкається честі, здоров'я інших людей.

Ст. 14. Я маю право думати про все, що хочу, вірити в Бога, сповідувати релігію, незалежно від інших.

Ст. 15. Я маю право на свободу мирних зборів.

Ст. 16. Ніхто не може торкатися мене, заходити до моєї кімнати, читати мої листи, чіпати мої речі, якщо я цього не хочу чи мені це неприємно.

Ст. 17. Я маю право читати газети та журнали, дивитися телевізор, слухати радіопередачі, які розвивають мої здібності.

Ст. 18. Мої батьки несуть основну відповідальність за моє виховання та мій розвиток.

Ст. 19. Мої батьки не можуть бити мене, ображати, змушувати працювати, якщо я цього не хочу.

Ст. 20. Я маю право на захист та турботу держави, якщо залишусь один і мені буде дуже погано вдома.

Ст. 21. Якщо батьки мене не люблять або відмовилися від мене, я можу жити з новими батьками.

Ст. 22. Держава піклується про мене, якщо я навіть не такий як всі інші.

Ст. 23. Якщо я буду хворіти, мої батьки повинні турбуватися про мене, якщо це потрібно, то запрошувати вчителів додому.

Ст. 24. Якщо я захворію, мені буде надана найкраща медична допомога.

Ст. 27. Якщо батьки не можуть віддати мене в гуртки, клуби за інтересами, спортивні секції, – можу попросити про це державу.

Ст. 28. Я маю право безкоштовно вчитися в школі, право на шанобливе ставлення вчителів.

Ст. 29. Навчання повинно розвивати всі мої здібності, повагу до прав інших людей.

Ст. 31. Я маю право гратися, відпочивати, співати, танцювати, малювати, якщо це не заважає іншим.

Ст. 32. Ніхто не може змусити мене робити те, що шкодить моєму здоров'ю.

Ст. 33. Я маю право на захист держави від незаконного зловживання алкоголю, наркотиків та тютюну.

Ст. 35. Ніхто не може вкрасти мене.

Ст. 37. Ніхто не може скривдити мене, незаконно посадити у в'язницю. Якщо я попаду у в'язницю, – держава повинна піклуватися про мої найкращі інтереси.

Ст. 38. Ніхто не може примусити мене воювати.

Ст. 39. Якщо я залишусь без батьків, – я маю право на будинок, їжу, лікування.

Ст. 40. Якщо я що-небудь порушу, – мене можуть заарештувати до того, як докажуть мою провину; якщо заарештували – маю право на повагу; право мовчати; право викликати батьків, чи тих, хто їх замінює; право на справедливий суд; право на повагу до мого особистого життя.

Концепція прав дитини включає такі аспекти:

- по-перше: кожна влада має свої обмеження;
- по-друге: у кожній дитині є своя автономна сфера, в яку ніяка сила не може втручатися;
- по-третє, кожна дитина може зробити серйозну заяву проти держави з метою захисту своїх прав.

Україна не виняток серед країн, що бажать кращого майбутнього для своїх дітей. Тому приєднуючись до міжнародних конвенцій, укладаючи міжнародні договори про співробітництво, беручи участь у розробці загальнонаціональних та міжнародних програм діяльності, поступово втілює в життя основні загальнолюдські цінності.

## **ПРИЧИНИ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Більшість проблем, зокрема тих, що пов'язані з дотриманням прав неповнолітніх виникають саме тому, що наші співвітчизники мають невисокий рівень громадянської культури і правової свідомості.

Зріст злочинності, корупція, низький рівень зарплати і пенсії, прийняття законів та указів, які не виконуються, затвердили в масовій свідомості прогресуючу апатію до права, до закону. Особливо це стосується молоді.

За даними дослідження, яке проводив інститут проблем молоді, 91 % опитаних старшокласників відповіли, що реальна влада в Україні належить мафії.

На жаль, мало хто з молоді замислюється над тим, що діюче в Україні право – закон, указ, повноваження, обов'язок, заборона – не може жити і діяти без масової правосвідомості, не може підтримувати ні сім'ю, ні державу, ні особистість.

Формування свідомості підлітка здійснюється поступово.

При проведенні комплексного дослідження злочинності неповнолітніх особливу увагу треба приділити впливу сім'ї на поведінку неповнолітніх.

Сім'я займає центральне місце у формуванні особи неповнолітнього. Сім'я – це перший колектив. Вона надає дитині уявлення про життєві цінності, про те, що потрібно знати і як себе поводити. Згідно зі **ст. 51** Конституції України кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття.

Найчастіше неповнолітні прагнуть наслідувати своїм поведінкам багато в чому ті особистості, що є для них авторитетними. Оскільки батьки найчастіше і є самі авторитетні люди для дитини, то вона свідомо чи підсвідомо перейматиме культуру їхнього спілкування, світосприймання, рівень моральності і законслухняності.

Тому основний вплив на правове виховання дитини робить сім'я.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Але ці положення Основного Закону не завжди дотримуються членами сім'ї.

Вивчення кримінальних справ про тяжкі злочини, скоєні неповнолітніми, свідчать, що нерідко в сім'ї створюються несприятливі умови для виховання дітей. Недоліки сімейного виховання породжують відхилення у моральному розвитку підлітків, що у свою чергу, призводить до вчинення правопорушень та злочинних проявів з тяжкими наслідками.

Вплив сім'ї на виховання дітей не можна замінити іншими заходами виховання. Тому дошкільні установи, школи та інші організації, які так чи інакше виконують функції по вихованню дітей, повинні тільки поповнювати сімейне виховання.

Відсутність виховання дітей в сім'ї, дитсадку та школі призводить до бродяжництва і бездоглядності, які, в свою чергу, є умовами, що сприяють скоєнню неповнолітніми злочинів та інших правопорушень. Бродяжництво неповнолітніх було і в Радянському Союзі, але після його розпаду в країнах СНД воно набуло такого рівня, яке існувало у перші роки радянської влади – до масової бездоглядності.

Бездоглядність дітей – загальна умова, що сприяє скоєнню неповнолітніми правопорушень. Як правило, вона властива сім'ям, що ведуть антисуспільний аморальний спосіб життя. Бездоглядними слід вважати неповнолітніх, які не забезпечені належним наглядом за їх поведінкою і способом життя з боку батьків та осіб, що їх замінюють, у зв'язку з неблагополуччям сім'ї, аморальною поведінкою батьків, невиконанням ними зобов'язань щодо виховання дитини та іншими причинами, якщо відсутність нагляду з боку батьків не поповнюється заходами державної та суспільної допомоги.

Ваша дитина пішла до школи. Що її очікує? Багато нового та незнайомого: знайомства, зустрічі, друзі, конфлікти, непорозуміння. Дитина енергійна, сповнена надій, вразлива і залежна. Тому, спілкування з іншими дітьми та дорослими може по-різному вплинути на свідомість неповнолітнього.

Участь навчальних закладів є не менш важливою у правовому вихованні дітей. В школі діти проводять значну кількість часу, що не може не вплинути на їх світосприйняття і поведінку зокрема. Педагоги, психологи, повинні виховувати підлітків через особистий приклад, не тільки володіти правовими знаннями, а й дотримуватися і виконувати їх у всіх сферах життєдіяльності.

Вивчення всіх випадків бездоглядності дітей допоможе виявити найбільш уразливі місця у виховній роботі з підлітками, обрати правильний напрям профілактичної роботи, дозволить зробити обгрунтовані висновки й про інші (не тільки сімейні) умови, що негативно впливають на підлітків. Такими умовами також є недоліки виховної діяльності у школах, відсутність роботи з так званими “важкими підлітками”.

При проведенні комплексного дослідження злочинності неповнолітніх, окрім негативного впливу сім'ї та недоліків у шкільному вихованні, вчені виділили ряд інших чинників, які обумовлюють протиправну поведінку неповнолітніх, серед яких такі:

- незайнятість суспільною працею;
- негативний вплив мікросередовища;
- вади у діяльності правоохоронних органів щодо профілактики злочинів неповнолітніх;
- недостатня увага, а то й безпосередня зневага з боку держави і громадськості до проблем неповнолітніх взагалі й злочинності серед останніх зокрема;
- підбурювання з боку дорослих до вчинення злочинів;
- негативний вплив засобів масової інформації, пропаганда насильництва, збоченого сексу, наркотизації і алкоголізації, легкого життя, злочинної діяльності, проституції;
- бездоглядність і відсутність належного контролю з боку відповідних служб і органів та родини за поведінкою, зв'язками і характером того, як підліток проводить час;
- бездоглядність майбутніх неповнолітніх потерпілих, яка сприяє створенню ситуацій і приводів для злочинів проти них;
- недоліки у системі працевлаштування неповнолітніх; в організації їх дозвілля; у діяльності органів, які зобов'язані провадити безпосередню роботу з профілактики злочинності неповнолітніх і насамперед на рівні індивідуальної профілактики злочинів.

### **ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ**

На жаль, заходи, спрямовані на охорону дитинства, у порівнянні з подоланням економічної кризи, відходять на другий план. На цьому етапі держава неспроможна належним чином захистити неповнолітніх, які потрапляють у вир насилля, жорстокості, наркотиків та сексуальної експлуатації.

У результаті пошуку ефективних заходів протидії злочинності виявилось, що головним інструментом має стати попереджувальна (запобіжна) діяльність. Але шляхи її реалізації та запровадження таких заходів – це досить важкий і тривалий процес.

Попередження злочинності – це кримінологічна категорія, яка означає історичну систему об'єктивних та суб'єктивних передумов локалізації і скорочення злочинності, а також комплекс державних і суспільних заходів, спрямованих на викорінення цього соціального явища, причин та умов, що його породжують.

Використовуючи традиційний підхід, особливу увагу слід звернути на профілактику злочинності неповнолітніх, яка включає заходи, спрямовані на виявлення, усунення, послаблення та нейтралізацію криміногенних факторів, а також корекцію поведінки людей, гіпотетично спроможних вчинити злочин.

Враховуючи різноманітність причин та умов, які призводять до злочинів, можна зробити висновок, що ефективність профілактичних заходів багато в чому залежить від спільних зусиль медиків, юристів, педагогів, психологів, працівників правоохоронних органів, служб в справах неповнолітніх, місць виконання покарань та інших причетних до цього структур, що є суб'єктами попереджувальної діяльності.

При розробці профілактичних заходів слід враховувати всі фактори, що сприяють потраплянню неповнолітніх в групу ризику жертв розпусних дій, зокрема, такі як: вживання алкоголю та наркотиків, аморальна поведінка батьків; жорстоке поводження батьків зі своїми дітьми; активні дії дорослих щодо залучень неповнолітніх до злочинної діяльності; втягнення дорослими неповнолітніх в заняття проституцією; відставання в психічному розвитку дитини, що часто сприяє великому впливу на неї злочинців; наявність членів родини, що страждають на психічні захворювання.

Сім'я, як базовий інститут суспільства та безпосередній суб'єкт попереджувальної діяльності, відіграє головну роль у ранній соціалізації дітей, тобто залученні їх до позитивного соціального досвіду з дитячого віку. Основним змістом профілактичної роботи в сім'ях має

бути оздоровлення відносин та усунення обставин, які перешкоджають сім'ї належним чином здійснювати ранню соціалізацію дітей.

Важлива роль в здійсненні профілактичної роботи з неповнолітніми належить державним органам у справах сім'ї та молоді, кримінальної міліції та служби у справах неповнолітніх, які систематизують облік неблагополучних сімей і проводять з ними відповідну профілактичну роботу, поповнюють банк даних про дітей, які перебувають у складних побутових умовах, проживаючи в таких сім'ях, а також про сім'ї, які не виконують належних їм функцій.

З метою запобігання та профілактики злочинності серед неповнолітніх, навчальні заклади, що займають не останнє місце серед виховних та попереджувально-профілактичних установ повинні:

1. впроваджувати сучасні, особистісно зорієнтовані методи і форми організації навчально-виховного процесу;
2. активізувати роботу шкільних батьківських комітетів з питань підвищення відповідальності батьків за неналежне виховання, навчання і розвиток дітей;
3. виносити на розгляд батьківських зборів такі питання: заохочення і покарання в сімейному вихованні, роль батьків у вихованні негативного ставлення дітей до вживання алкоголю, нікотину, наркотиків;
4. контролювати відвідування учнями навчальних занять, з'ясовувати причини їх пропусків, вчасно доводити до відома батьків інформацію про порушення учнями правил поведінки;
5. виявляти дітей, які займаються бродяжництвом, брати на облік, проводити з ними індивідуальну роботу;
6. вести банк даних дітей, які стоять на обліку в кримінальній міліції та на внутрішкільному обліку;
7. практичному психологу проводити анкетування та психолого-педагогічне діагностування серед учнів по виявленню причин схильності їх до шкідливих звичок і намічених напрямків корекційної роботи з учнями, які мають шкідливі звички;
8. практичному психологу на кожного учня, схильного до правопорушень, який стоїть на обліку в кримінальній міліції вести картку особистого обліку і проводити з ним відповідну роботу;
9. проводити систематичні зустрічі з представниками правоохоронних органів. Створювати належні умови для проведення постійно діючого правового лекторію;
10. один раз на навчальний рік проводити предметні тижні з основ правознавства, тиждень або день правових знань;
11. проводити анкетування батьків з метою виявлення труднощів та проблем у правовому вихованні учнів;
12. систематично проводити педагогічний і юридичний всеобуч батьків;
13. в бібліотеці школи оформляти виставки юридичної літератури на різні правові тематики.

Приємно відзначити той факт, що держава на сьогоднішній день розуміє важливість вирішення цього питання і бачить його реалізацію спільною із суспільними структурами. Це дуже правильний крок на шляху будівництва суспільства, в якому органи державної влади і народ будуть дотримуватися встановленої законності і порядку. Якби держава вибрала інший шлях і самостійно вирішувала це питання, спираючись тільки на офіційно підпорядковані структури, то, на сьогоднішній день, ми б мали обмежену сферу реалізації процесу правового виховання, що не доходила б повною мірою до народних мас – основних виконавців правопорядку.

Залучаючи суспільні структури до вирішення цього питання держава тим самим піднімає і підтримує активність народу.

Налагоджено партнерські взаємовідносини з багатьма органами як місцевого самоврядування так і виконавчої влади, в обов'язок яких входять питання роботи з молоддю і сім'єю, виховання підлітків, роботи з неповнолітніми. Досягнуті практичні результати в процесі



правового виховання неповнолітніх, соціально-психологічної реабілітації дітей з девіантною формою поведінки. Напрацьовані й апробовані на практиці ефективні методики і форми виховання дітей різних категорій.

### **ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Малолітні особи не відповідають за заподіяну шкоду. Згідно ст. 1178 ЦК України за заподіяну шкоду особами, що не досягли 14 років несуть відповідальність їхні батьки (усиновлювачі), опікуни, навчальні, виховні та інші установи, якщо вони не доведуть, що шкоду було завдано не з їх вини.

І мати, і батько відповідають за малолітніх за принципом рівної дольової відповідальності. Вони несуть відповідальність за неналежне виконання своїх батьківських прав та обов'язків, які закріплені в Сімейному кодексі України, опікуни, усиновлювачі несуть аналогічну відповідальність.

У разі встановлення опіки за життя батьків, не позбавлених батьківських прав, відповідальність за завдану підопічним шкоду можуть нести солідарно як батьки малолітнього, так і його опікун.

При відшкодуванні шкоди, завданої малолітнім, не виключається можливість укладення письмового договору між особою, зобов'язаною відшкодувати завдану шкоду і потерпілим, чи проста домовленість між ними, що звільняє від необхідності звернення до суду.

Заклади, які зобов'язані здійснювати нагляд за малолітніми – це навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, приватні школи, спеціальні навчальні заклади. Вони несуть відповідальність, якщо не доведуть відсутність своєї вини. На заклад, де діти знаходяться невизначений час обов'язок відшкодування шкоди не покладається.

Установа, яка відшкодувала шкоду, має право пред'явити зворотну вимогу до особи, винної у її завданні, яка порушила вимоги педагогічного характеру, наслідком чого стала неправомірна поведінка дитини.

Відповідальність всіх вище перелічених осіб – це відповідальність за власну вину. У зв'язку з цим вони позбавлені права регресної вимоги до малолітнього при досягненні ним повної дієздатності – тобто повноліття (18 років).

Щодо цивільної відповідальності осіб віком 14-18 років, то неповнолітній самостійно відповідає за невиконання договору, укладеного ним самостійно, а також за згодою батьків.

Однак, якщо в неповнолітнього немає майна, достатнього для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть його батьки.

У випадку заподіяння шкоди неповнолітнім у віці від 14 до 18 років він відповідає на загальних підставах. Якщо в нього немає майна чи заробітку достатнього для відшкодування шкоди, шкода відшкодовується цілком чи у частині, якої не вистачає, його батьками.

У разі відшкодування зазначеної шкоди, батькам надається право довести, що шкоду було завдано не з їх вини.

Обов'язок батьків чи закладу, який за законом здійснює функції піклувальника відшкодувати шкоду припиняється:

- 1) після досягнення особою, яка завдала шкоди, повноліття;
- 2) коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди.

Батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, протягом 3-х років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків.

### **АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Адміністративним правопорушенням визнається протиправна винна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на

встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного порушення 16-річного віку.

До осіб віком 16-18 років, які вчинили адміністративне правопорушення застосовуються заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам чи педагогічного, трудового колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

У разі вчинення особами віком 16-18 років правопорушень, передбачених наступними статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення (у тексті – КУпАП), вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах:

- 44 (незаконне вироблення, придбання, зберігання, перевезення наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збути в невеликих розмірах);
- 51 (дрібне розкрадання державного або колективного майна);
- 121-127 (порушення водіями правил експлуатації транспортних засобів);
- ч. 1, 2 статті 130 (керування транспортними засобами в стані сп'яніння);
- 173 (дрібне хуліганство);
- 174 (поширювання неправдивих чуток);
- 185 (злісна непокора розпорядженню або вимозі працівника міліції чи їх образа);
- 190-195 (порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передача іншим особам або продаж вогнепальної, холодної або пневматичної зброї);

З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком ст. 185 КУпАП) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП:

1. попередження;
2. штраф;
3. сплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення правопорушення;
4. конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення правопорушення;
5. позбавлення спеціального права (до 3 років);
6. виправні роботи (до 2-х місяців, 20 % від зарплати);
7. адміністративний арешт (до 15 діб).

## **КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Злочинність неповнолітніх постійно привертає до себе увагу.

На сьогодні це зумовлено тим, що неповнолітні завжди визнавалися злочинцями особливого роду і становлять одну з найбільш кримінально уражених верств населення.

Соціальна занедбаність неповнолітніх за умов плюралізму поглядів, відсутності чітких моральних орієнтирів сприяє виникненню та поширенню негативних явищ в середовищі неповнолітніх.

За сучасних умов розвитку суспільства визнається, що для неповнолітніх злочинців недостатнім є застосування лише медико-педагогічних заходів. У певних випадках держава змушена притягувати їх до кримінальної відповідальності.

Чинне законодавство передбачає, що кримінальній відповідальності та покаранню підлягають особи, яким до скоєння злочину виповнилось 16 років (ст. 22 КК України). Лише за деякі злочини, спеціально вказані в законі, кримінальна відповідальність може настати з 14 років.

Згідно ч. 2 ст. 22 КК України особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за:

- умисне вбивство (статті 115-117 КК України);

- посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443 КК України);
- умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398 КК України);
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398 КК України);
- диверсію (стаття 113 КК України);
- бандитизм (стаття 257 КК України);
- терористичний акт (стаття 258 КК України);
- захоплення заручників (статті 147 і 349 КК України);
- згвалтування (стаття 152 КК України);
- насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153);
- крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308 КК України);
- грабіж (статті 186, 262, 308 КК України);
- розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308 КК України);
- вимагання (статті 189, 262, 308 КК України);
- умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399 КК України);
- пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277 КК України);
- угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278 КК України);
- незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 278 КК України);
- хуліганство (стаття 296 КК України).

Разом з тим, вже з 16, а не з 14 років, настає кримінальна відповідальність за вбивство з необережності і умисне легке тілесне ушкодження.

Кримінальний кодекс України, враховуючи біологічні, соціальні та психологічні особливості неповнолітніх, по-новому визначає їх кримінальну відповідальність та покарання.

Це означає, що вперше у вітчизняному КК у спеціальному розділі (розділ XV Загальної частини) сконцентровані питання щодо: видів покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх злочинців; призначення їм покарання; звільнення неповнолітніх, які скоїли злочини, від кримінальної відповідальності та покарання; погашення та зняття судимості.

Якщо загалом характеризувати ці положення, то висновок один – порівняно з дорослими, злочинці-неповнолітні мають привілейований кримінально-правовий статус.

По-перше, чинний КК України виділяє окрему систему покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, визнаних винними у скоєнні злочину. Відповідно до ст. 98 КК України до неповнолітніх можуть бути застосовані лише п'ять видів основних покарань (штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк), а також два види додаткових (штраф та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю).

Водночас їх не можна карати, наприклад, обмеженням волі та довічним позбавленням волі.

На відміну від дорослих, у них не можна конфіскувати майно.

По-друге, КК України передбачив особливі розміри покарань неповнолітніх. Так, максимальний розмір штрафу для такої особи може становити п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (для дорослих – тисяча, а в деяких випадках – і більше). Якщо громадські роботи дорослим можуть бути призначені на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин, то неповнолітнім – від тридцяти до ста двадцяти годин. Покарання у вигляді виправних робіт може бути призначено неповнолітньому на строк від двох місяців до одного року, тоді як

дорослому – від шести місяців до двох років. Також зменшено розмір відрахувань із суми заробітку засудженого-неповнолітнього: він становить 5-10 відсотків (для дорослих 10-20 відсотків). Коротший для неповнолітніх і строк арешту, а позбавлення волі їм може бути призначено на строк не більш як 10 років (і лише за умисне позбавлення життя людини – до 15 років).

Ще вужче коло покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, які не досягли 16-річного віку. Переважна більшість санкцій єдиним покаранням за вчинення такими особами злочинів передбачає позбавлення волі на певний строк. Лише в ч. 1 ст. 185 КК України (крадіжка, що карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років), ч. 1 ст. 186 КК України (грабіж, що карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років), ч. 1 ст. 277 КК України (пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, що карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років) альтернативою позбавлення волі є штраф.

У ч. 1 ст. 296 КК України (хуліганство, що карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років) єдиним покаранням, що може бути застосовано до таких неповнолітніх, є штраф.

По-третє, КК України (ст. 97) передбачає можливість звільнення неповнолітнього, який уперше скоїв злочин невеликої тяжкості, від кримінальної відповідальності. Але за умови, що виправлення цього неповнолітнього можливе без застосування покарання. Дійшовши такого висновку, суд застосовує до підсудного неповнолітнього примусові заходи виховного характеру.

По-четверте, виходячи з принципів гуманізму, КК України встановлює для неповнолітніх особливу підставу для звільнення від покарання. Йдеться про ситуацію, коли неповнолітній, який скоїв злочин невеликої або середньої тяжкості, щиро покався і в подальшому поведився бездоганно з правової точки зору. У цьому разі суд, дійшовши на момент встановлення вироку висновку про недоцільність застосування покарання до такого неповнолітнього, може звільнити його від покарання і застосувати до нього примусові заходи виховного характеру (застереження; обмеження дозвілля; передання неповнолітнього під нагляд батьків, педагогічного чи трудового колективу, інших осіб; покладення на нього обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду; направити неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи).

Це особливо треба мати на увазі батькам, щоб не дивувалися потім, що за скоєння однакового злочину одне чадо опинилося за ґратами, інше – на волі. Зможете довести суду виховний потенціал своєї сім'ї, колективу, де навчається чадо – позбавите його “неба у клітинку” і подальшої долі рецидивіста. Зрозуміло, що такого привілею для дорослих злочинців не передбачено.

## **ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ**

Законодавством України передбачено відповідальність батьків не лише за шкоду, завдану їхніми дітьми, а й за неналежне виконання своїх батьківських обов'язків.

Відповідальність батьків передбачена:

### **Сімейним кодексом України**

#### ***Стаття 141. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини***

1. мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою;

2. розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

#### ***Стаття 155. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків***

1. здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності;
2. батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини;
3. відмова батьків від дитини є неправомірною, суперечить моральним засадам суспільства;
4. ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

**Стаття 180. Обов'язок батьків утримувати дитину**

1. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття.

**Стаття 181. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину**

1. способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними;
2. за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі;
3. за рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі;
4. у разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти стягуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
5. якщо місце проживання батьків невідоме або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині призначається тимчасова державна допомога. Порядок призначення цієї тимчасової державної допомоги визначається Кабінетом Міністрів України.

**Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав**

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:
  - 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
  - 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;
  - 3) жорстоко поводяться з дитиною;
  - 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;
  - 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;
  - б) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.
2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.
3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.
4. Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки злочину, він порушує кримінальну справу.

**Стаття 165. Особи, які мають право звернутися з позовом до суду про позбавлення батьківських прав**

1. Право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я або навчальний заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

**Стаття 166. Правові наслідки позбавлення батьківських прав**

1. Особа, позбавлена батьківських прав:
  - 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;
  - 2) перестає бути законним представником дитини;
  - 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;
  - 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;

5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);

б) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

2. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.

#### **Стаття 170. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав**

1. Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав у випадках, передбачених пунктами 2-5 частини першої статті 164 Сімейного кодексу України, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання.

У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам – за їх бажанням або органів опіки та піклування.

2. У виняткових випадках, при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини, орган опіки та піклування або прокурор мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків.

У цьому разі орган опіки та піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора та у семиденний строк після постановлення рішення звернутися до суду з позовом про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав.

З таким позовом до суду має право звернутися прокурор.

3. Якщо відпадуть причини, які перешкоджали належному вихованню дитини її батьками, суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини.

4. При задоволенні позову про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав суд вирішує питання про стягнення з них аліментів на дитину.

5. Положення частин першої – третьої цієї статті застосовуються до відібрання дитини від інших осіб, з якими вона проживає.

### **Законом України “Про освіту”**

#### **Стаття 59. Відповідальність батьків за розвиток дитини**

1. Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.

2. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.

3. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані:

- постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей; поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної і рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв;

- виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до своєї країни;

- сприяти здобуттю дітьми освіти у навчальних закладах або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу;

- виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини.

4. Держава надає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї.

#### **Стаття 60. Права батьків**

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право:

- вибирати навчальний заклад для неповнолітніх дітей;

- обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування навчальних закладів;
- звертатися до державних органів управління освітою з питань навчання, виховання дітей;
- захищати у відповідних державних органах і суді законні інтереси своїх дітей.

### **Кодексом про адміністративні правопорушення України**

***Стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей.***

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення,

тягнуть за собою накладення штрафу від двох до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

### **Кримінальним кодексом України**

***Стаття 164. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей***

1. Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, карається виправними роботами на строк до одного року або обмеженням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років.

***Стаття 166. Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування***

Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

***Стаття 167. Зловживання опікунськими правами***

Використання опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному (зайняття житлової площі, використання майна тощо) карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.